

LOODUSKAITSE ARENGUKAVA AASTANI 2020

TÄITMISE ARUANNE 2012–2016

Koostaja: Keskkonnaministeerium

Tallinn 2017

Sissejuhatus

„Looduskaitse arengukava aastani 2020“ (edaspidi *looduskaitse arengukava*) kinnitati Vabariigi Valitsuse 26.07.2012 korraldusega nr 332. Looduskaitse arengukava rakendusplaan (edaspidi *rakendusplaan*) on koostatud aastateks 2016–2020. Rakendusplaan kinnitati Vabariigi Valitsuse 18.12.2015 korraldusega nr 533.

Looduskaitse arengukava on strateegiline lähtedokument looduse kaitse ja kasutamisega seotud valdkondade arendamiseks kuni aastani 2020. Arengukaval on kolm strateegilist eesmärki:

- Inimesed tunnevad, väärtustavad ning hoiavad loodust ja oskavad oma teadmisi igapäevaelus rakendada.
- Liikide ja elupaikade soodne seisund ja maastike mitmekesisus on tagatud ning elupaigad toimivad ühtse ökoloogilise võrgustikuna.
- Loodusvarade pikaajaline püsimine on tagatud ning nende kasutamisel arvestatakse ökosüsteemse lähenemise põhimõtteid.

Aruanne annab ülevaate looduskaitse arengukava eesmärkide saavutamise ja tulemuslikkuse kohta aastatel 2012–2016. Looduskaitse arengukava vastutavaks täitjaks on Keskkonnaministeerium (KeM), kaasvastutavad on Maaeluministeerium, Rahandusministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Siseministeerium, Kultuuriministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Justiitsministeerium. Olulisimad rahastamisallikad arengukava täitmisel sel perioodil olid Eesti maaelu arengukava 2007–2013 ning Eesti maaelu arengukava 2014–2020, EL struktuurifondid, Keskkonnainvesteeringute Keskuse (KIK) looduskaitse programm ja keskkonnateadlikkuse programm ning riigieelarve.

Ülevaade arengukava täitmisest eesmärkide lõikes

1. Inimesed tunnevad, väärtustavad ning hoiavad loodust ja oskavad oma teadmisi igapäevaelus rakendada

Tabel 1. Esimese eesmärgi indikaatorid

Indikaator	Baastase (2012. a)	2016. a saavutustase	2020. a sihttase
Keskkonnateadlikkuse indeks ¹	37,9	42,0	47
Koolide ja lasteaedade poolt kasutatavate loodusõppeprogrammide arv	270	350	340
Keskkonnaharidusprogrammi läbinud inimeste arv	133 000	157 000	175 000
Looduskaitse teadusuuringute programmi rakendunud valdkondade arv	0	4	6
Loodusradade küllastajate arv	1,55 miljonit	2,3 miljonit	1,75 miljonit

Kokkuvõtvalt saab indikaatorite saavutustasemetega abil hinnata esimese strateegilise eesmärgi täitmist edukaks.

Perioodiliselt korraldatava Eesti elanikkonna keskkonnateadlikkuse uuringu kohaselt (indikaatorina toodud keskkonnateadlikkuse indeks võtab kokku vastaja hinnangud enese keskkonnateadlikkusele, hoiakud teatud keskkonnaaspektide suhtes ning vastaja konkreetse käitumise) ei ole Eesti elanike keskkonnasäästlikes harjumustes suuri muutusi toimunud, kuid hinnangud nii iseenda kui ülejäänud elanikkonna käitumise keskkonnateadlikkusele on aasta-aastalt tasapisi paranenud.

Koolide ja lasteaedade poolt kasutatavate loodusõppeprogrammide arv on kasvanud nii nagu ka keskkonnaharidusprogrammides osalenud inimeste arv. Loodusõppeprogrammide puhul on oluline, et kasutuses olevad programmid oleksid asjakohastel teemadel ja oskuslikult läbiviidud (st kvaliteetsed). Tänapäeval eeldatakse, et õppeprogrammides käsitletakse loodushoidu temaatikat seostatuna tarbimisega, loodusressursside kasutamisega, inimeste käitumisega jmt. Nüüdseks on olulisemad looduskaitseteemad erinevate programmidega kaetud, nii et edaspidi keskendutakse programmide optimeerimisele ja kvaliteedi tõstmisele.

Loodusradade küllastajate arv on oluliselt kasvanud, ületades juba praegu 2020. aasta sihttaseme, millest võime järeldada, et inimesed väärtustavad looduses liikumise võimalusi üha enam.

Viimastel aastatel on käivitatud suuremahulisi teadusuuringuid 4 olulises looduskaitsevaldkonnas – ohustatud liikide punase raamatu koostamiseks vajalikud liikide seisundihinnangud; linnustiku arvukus ja levik; poollooduslike koosluste elustiku seos nende majandamisega ning soolupaikade taastamisega seotud uuringud.

¹ Eesti elanikkonna keskkonnateadlikkuse hindamiseks korraldatakse perioodiliselt uuringuid (vt http://www.envir.ee/sites/default/files/eesti_elanike_keskkonnateadlikkuse_uuringu_raport.pdf). Arengukavas toodud algset indikaatorit on täpsustatud, asendades keskkonnateadlike inimeste osakaalu keskkonnateadlikkuse indeksiga, mis võtab kokku kolm näitajat – vastaja hinnang enese keskkonnateadlikkusele, hoiak teatud keskkonnaaspektide suhtes ning vastaja konkreetne käitumine. Indeksi maksimaalne väärtus on 100 punkti.

Olulisemad järeldused ja suuremad saavutused 1. strateegilise eesmärgi täitmisel on:

- Keskkonnaameti (KeA) Euroopa Sotsiaalfondist rahastatud programmi „Keskkonnahariduse arendamine“ raames koostati analüüs olukorrast keskkonnatemaatika käsitlemisel formaalhariduses. Analüüsi õpetajate täiendkoolitusvajadust riiklikus õppekavas läbiva teemana sätestatud keskkonnateema lõimimisest teistesse ainevaldkondadesse ning koolide ja lasteaedade varustatust säästva arengu teemaliste õppematerjalidega. Töötati välja täienduskoolituskava üldharidus- ja kutsekoolide ning lasteaiaõpetajatele keskkonnateema lõimimisest õppeprotsessi ning viidi läbi täienduskoolitused. Portaalis www.keskkonnaharidus.ee tehti õpetajatele kättesaadavaks õppeklipid koos töölehtedega keskkonna- ja jätkusuutliku arengu temaatika näitlikustamiseks <http://www.keskkonnaharidus.ee/foto-ja-video-pank/keskkonnahariduslikud-õppeklipid/okoloogilised-pohiprotsessid/>.
- Sama programmi raames koostati analüüs keskkonnahariduse hetkolukorrast. Analüüsi looduskoolide ja keskkonnahariduskeskuste spetsialistide täiendkoolitusvajadust ja võrgustikukoostööd. Koostati täienduskoolituskavad mitteformaalse keskkonnahariduse spetsialistidele keskkonna- ja jätkusuutliku arengu alaste teadmiste õpetamisest aktiivõppemeetoditel ning viidi läbi täienduskoolitused. Töötati välja ja jagati keskkonnahariduskeskustele tasuta kasutamiseks aktiivõpet toetavad õppekomplektid keskkonna- ja jätkusuutliku arengu temaatika (nt elurikkuse tähtsus rannaniidu ökosüsteemi näitel) näitlikustamiseks. Loodi kolm interaktiivset õuesõppeks kasutatavat õppekeskkonda (Avastusrada <http://avastusrada.ee>, Keskkonnakompass <http://www.keskkonnakompass.ee>, E.loodus.ee <http://e.loodus.ee>).
- Eesti Loodusmuuseumi (ELM) Euroopa Sotsiaalfondi programmi „Keskkonnahariduse arendamine Eesti Loodusmuuseumi kogude baasil“ tulemusel digiteeriti üle 228 000 säiliku, sh pildipank ning tehtud avalikult kättesaadavaks PlutoF infosüsteemis. Kogud tehti kättesaadavaks ka eestikeelsena, et lihtsustada andmebaasi kasutamist põhikooli ja gümnaasiumi tasemel. Õpetajatele loodi rakendus Minu loodusheli, mille abil saab looduses õppida liike, viia õpilastega läbi loodusvaatlusi ja täiendada rühmatööna loodusvaatluste andmebaasi.
- KIKi Keskkonnaprogrammi keskkonnateadlikkuse programmis käivitati 2014. aastal lihtsustatud menetlus koolidele ja lasteaedadele toetuse taotlemiseks keskkonnahariduskeskuste riiklikku õppekava (RÕK) toetavates õppeprogrammides osalemiseks. Lihtsustatud menetluse on suurendanud koolide ja lasteaedade poolset keskuste külastamist märkimisväärselt: 2016-1 taotlusvoorus taotles toetust ca 60% Eesti üldhariduskoolidest.
- RMK Sagadi looduskool korraldas koostöös Tallinna Ülikooliga täienduskoolitusi õpetajatele. Koolituse teemad on õuesõpe, läbiv teema „keskkond ja jätkusuutlik areng“ riiklikus õppekavas, keskkonna interpreteerimine, säästev areng, elurikkus.
- Euroopa Regionaalarengu Fondi (ERF) elukeskkonna rakenduskava raames **viidi keskkonnahariduse kättesaadavuse parandamise ja ühtlustamise eesmärgil ellu meede „Keskkonnahariduse infrastruktuuri arendamine“**. Toetust kasutasid KeA, RMK, ELM, KOV-d ja ülikoolid. **Kokku rajati või renoveeriti üle Eesti 32 objekti**, sh täiendati kaitsealade ekspositsioone: näiteks Pärnu Loodusmaja, Tartu Keskkonnahariduskeskus, Saaremaa Teadus- ja Huvikooli keskkonnahariduskeskus, Palade Loodushariduskeskus ning KeA Iisaku looduskeskus, uuendati Endla looduskaitseala ekspositsiooni, ehitati välja uued ekspositsioonid Lahemaa RP keskuses, Otepää looduskeskuses jm, lisaks sisustas KeA spetsiaalse sisseseadega keskkonnahariduse bussi. Lisaks hoonete rajamisele või korrastamisele uuendati ka õpikeskkond.

- Keskkonnahariduskeskustel oli võimalik KIK-i keskkonnaprogrammi keskkonnateadlikkuse programmist taotleda toetust õppeprogrammide väljatöötamiseks ja õpivara soetamiseks. Näiteks 2016. aastal said toetust Saadjärve Looduskooli õppeprogrammid, mis tutvustavad elus- ja eluta loodust ning inimühiskonna seoseid potentsiaalsete geoparkide aladel Vooremaal ja Saaremaal, programmid lõimivad reaalloodus- ja sotsiaalainete õppekavakohast temaatikat; MTÜ Tipu Looduskool sai toetust, et hankida õppevahendeid taastuvenergia, mulla- ja veeuurimise ning loodusvaatlusega seotud õppeprogrammide läbiviimiseks jpm.
- **Käivitati iga-aastane konkurss „Keskkonnakäpp“, millega tunnustatakse ja tõstetakse esile keskkonnasõbralikku haridustegevust,** vt <http://www.keskkonnakapp.ee/>.
- Iga-aastaselt korraldati konkurss „Aasta Keskkonnategu“, millega tunnustatakse ja tõstetakse esile organisatsioone, sõpruskondi, eraisikuid, kes on teinud konkreetse teo Eesti looduskeskkonna hüvanguks või suurendanud keskkonnateadlikkust, vt <http://www.keskkonnategu.ee/>.
- Iga-aastaselt korraldati konkurss „Aasta Keskkonnasõbralik Ettevõtte“, millega tunnustatakse ettevõtteid, kes on rakendanud meetmeid, millel on positiivne mõju keskkonnale ja mis võiks innustada ka teisi ettevõtteid kasutama keskkonnasäästlikke lahendusi, vt <http://www.keskkonnaauhind.ee/>.
- Alates 2010. aastast tunnustatakse silmapaistvaid looduse heaks panustajaid nende tegevuse eest looduskaitstes looduskaitsemärgiga. Looduskaitsemärgil on 3 liiki – looduskaitse kuldmärk, looduskaitse hõbemärk ning noore looduskaitse märk. Kuldmärk antakse koos Eerik Kumari nimelise looduskaitsepreemiaga, hõbemärk omistatakse oluliste looduskaitsete teenetega isikuile ning noore looduskaitse märk tublidele loodushuvilistele koolinoortele. Perioodil 2012–2016 on välja antud 5 kuldmärki, 31 hõbemärki ning 89 noore looduskaitse märki.
- Alates 1980. aastast tähistatakse maikuus KeM ja KeA eestvedamisel looduskaitsekuud, mis algab looduskaitsepäevaga ning kestab ülemaailmse keskkonnapäevani 5. juunil. Looduskaitsekuu üks eesmärk on igal aastal süvitsi tutvustada üht looduskaitsevaldkonda. Traditsiooniliselt toimub sel kuul mitmeid üritusi (ekskursioone, loenguid, õppepäevi ja matku), millega püütakse loodust kõigile lähemale tuua ja arusaadavamaks ning mõistetavamaks muuta, et tugevdada ja hoida inimeste sidet loodusega. Looduskaitsekuu teemad on olnud järgmised: 2012 – Allikad ja jõed - elu voolavad lätted; 2013 – Pärand täis elu; 2014 – Mere ja ranniku kaitse; 2015 – Eesti maastikud; 2016 – Eesti Loodus – oma või võõras. 2017. aasta teemaks on valitud – Eestilt Euroopale, Euroopalt Eestile.
- **Aastatel 2012-2016 rekonstrueeris Riigimetsa Majandamise Keskus ERF toel 413,5 km ulatuses loodusradu 77 kaitsealal**, näiteks Marimetsa, Paukjärve, Jussi ja Kakerdaja loodusrajad, Alatskivi, Meenikunno ja Nigula matkarajad, Männikjärve, Orjaku, Koigi ja Viru õpperajad jmt. Lisaks sellele andis RMK neil aastatel matkajate kasutusse RMK Matkatee kaks haru kogupikkusega 1195 km. Matkatee tähistamine tähendas juba olemasolevate loodusradade omavahelist ühendamist, mille käigus rajati uusi, kaitsealasid läbivaid raja lõike kokku 188,4 km. **Loodusradade külastajate arv on oluliselt kasvanud (2,3 miljonit külastajat aastal 2016), ületades juba praegu 2020. aasta sihttaset.**

2. Liikide ja elupaikade soodne seisund ja maastike mitmekesisus on tagatud ning elupaigad toimivad ühtse ökoloogilise võrgustikuna

Tabel 2. Teise eesmärgi indikaatorid

Indikaator	Baastase (2012. a)	2016. a saavutustase	2020. a sihttase
Paranenud seisundiga loodusdirektiivi liikide arv	Soodsas seisundis 23, ebapiisavas seisundis 41, halvas seisundis 7, teadmata 25 liiki ²	Soodsas seisundis 53, ebapiisavas seisundis 27, halvas seisundis 8, teadmata 11 liiki ³	28 liigi seisund paranenud, kõigi liikide seisundi hinnang on teada
Heas seisundis liikide osakaal linnudirektiivi liikidest	65% ⁴	65%	80%
Kohaste kaitsejuhistega liikide arv	45	159	155
Uute Eestisse sisse tulnud invasiivsete võõrliikide arv aastas	2...3	1...2	0...1
Hooldatavate poollooduslike koosluste pindala	25 000 ha	27 335 ha	45 000 ha
Rangelt kaitstavate tüpoloogiliselt esinduslike metsade osakaal metsamaa pindalast	8,7%	10,1% ⁵	10%
Taastatud loodusliku veerežiimiga sookoosluste pindala	100 ha	2006 ha	10 000 ha
Paranenud seisundiga üleeuroopaliselt ohustatud elupaigatüüpide arv	Soodsas seisundis 25, ebapiisavas seisundis 21, halvas seisundis 9, teadmata 5 elupaigatüüpi ⁶	Soodsas seisundis 31, ebapiisavas seisundis 27, halvas seisundis 2, teadmata 0 elupaigatüüpi ⁷	14 elupaigatüübi seisund (sh ökoloogiline sidusus) paranenud, kõik hinnangud on teada
Seiratavate liikide ja elupaigatüüpide arv	Loodusdirektiivi liike seires 74 Linnudirektiivi liike seires 120 Elupaigatüüpe seires 26 I kategooria liike seires 54	Loodusdirektiivi liike seires 78 Linnudirektiivi liike seires 194 Elupaigatüüpe seires 36 I kategooria liike seires 60	Loodusdirektiivi liike seires 96 Linnudirektiivi liike seires 221 Elupaigatüüpe seires 60 Kõik I kat liigid seiratud
Rohevõrgustiku sidusust näitavate indikaatorliikide arv	0	7	15

Indikaatorite saavutustaseme järgi saab arengukava teise eesmärgi poole liikumist hinnata edukaks.

² Loodusdirektiivi rakendamise aruanne (2007): <http://bd.eionet.europa.eu/article17/speciesreport>

³ Loodusdirektiivi rakendamise aruanne (2013): <http://bd.eionet.europa.eu/article17/reports2012/species/report/>

⁴ *Birds in Europe* (2004): http://www.birdlife.org/action/science/species/birds_in_europe/index.html

⁵ Range kaitse all on 10,1% metsamaast, kuid valim ei ole tüpoloogiliselt esinduslik – endiselt on vajakud laane- ja salumetsade osas.

⁶ Loodusdirektiivi rakendamise aruanne (2007): <http://bd.eionet.europa.eu/article17/habitatsreport>

⁷ Loodusdirektiivi rakendamise aruanne (2013): <http://bd.eionet.europa.eu/article17/reports2012/habitat/report/>

Eluslooduse seisundit hindavate seireprogrammide hulk on kasvanud – peaaegu kõigile linnu- ja loodusdirektiivi liikidele ning elupaigatüüpidele, samuti kõige rangema kaitsekategooria liikidele on vajalik seire olemas. Seetõttu on paranenud ka teave nende seisundi kohta. Viimase Euroopa Komisjonile esitatud loodusdirektiivi aruande järgi on teave võrreldes varasemaga oluliselt paranenud – kõigi loodusdirektiivi 60 elupaigatüübi seisundid on hinnatud ning võrreldes varasema 25 liigiga on teadmata vaid 11 loodusdirektiivi liigi seisund 100-st.

Ohustatud liikide kaitse parimaks korraldamiseks koostatud kaitsejuhiste – liigikaitse tegevuskavade ettevalmistuse osas on eesmärk suudetud isegi juba ületada. Hooldatavate poollooduslike koosluste pindala on kasvanud. Rangelt kaitstavate metsade pindala on samuti kasvanud, saavutades 10,1% kuid vajakajäämisi on kaitstavate metsade tüpoloogilise esinduslikkuse osas. Laane- ja salumetsi on range kaitse all vähem, kui oleks vajalik nende elurikkuse pikaajaliseks säilitamiseks, mistõttu on alustatud menetlustega selliste metsade range kaitse tagamiseks täiendavalt veel 27 000 hektaril. Sookoosluste veerežiimi taastamise osas on tehtud olulisi edusamme. Rohkem kui 2000 hektaril on vajalikud tööd tehtud, alustatud on veel ligi 11 000 ha taastamistöödega.

Eelpoolnimetatud tegevuste tagajärjel võib märgata ka Eesti looduse seisundi paranemist. Näiteks on rannaniitude ja mitmete teiste poollooduslike koosluste, jõgede, rabade ja vanametsade puhul juba võimalik täheldada paranemistrendi. Liikidest on olukord paranenud mitmetel sammaldel ja taime- ning liblikaliikidel, samuti on paranemas lõhe, harjuse, muldkonna ja harivesiliku olukord. Lindudest on paranenud näiteks meri-, kala- ja kaljukotkaste, sookure, laulu- ja kümnokk luige, värbkaku ja mitmete rähniliikide arvukus.

Kuid paranemisest ei saa rääkida kõigi meie ohustatud liikide ja elupaigatüüpide puhul. Jätkuvalt on halvas seisus lendorav, nõmme-tähniskinitiib, kõre ja kivisisalik, halveneb ebapärlikarbi, siia ja rääbise ning nõtki näkirohu ja eesti soojumika seisund. Linnuliikidest on languses põhjatoiduliste mereliikide (tõmmuvaeras, hahk) arvukus, jätkuvalt on tugevas languses terve rida niitudele ja põldudele iseloomulikke liike ning siseveekogude haudelinde, samuti mitmed metsaliigid, näiteks metsis. Elupaigatüüpidest ei ole me veel suutnud parandada näiteks liigirikaste madalsoode ja puisniitude seisundit, jätkuvalt on halvas seisus mitmed metsaelupaigatüübid, eriti just märjad ja toitainerikkad metsad – rohunditerikaste kuusikute, soo-lehtmetsade ning siirdesoo- ja rabametsade seisund on ebasoodne.

Olulisemad järeldused ja suuremad saavutused 2. strateegilise eesmärgi täitmisel on:

- Ohustatud ja väheuuritud liikide seisundi selgitamiseks ja andmete uuendamiseks on aastatel 2012–2016 alustatud ja/või läbi viidud inventuure mh järgmistele liikidele ja liigirühmadele: kiilid, ujurid, paks jõekarp, jõe- ja ojasilm, kasetriibik, väikelendlased, pisiteod, metsamardikad, lammiöölane, nõmmnelk, talvituvad veelinnud, metsis, lendorav, väikepistik, valge-toonekurg. Liigiandmeid on kogutud näiteks ka aasta linnu kampaaniate käigus, taimeatlase ja päevaliblikate atlase koostamisel.
- Ühtekuuluvusfondi rahastusel on koostatud või koostamisel liikide levikumudelid järgmistele kaitsealustele liikidele: metsis, lendorav, valgeselg-kirjurähn, laanerähn, kassikakk, kaljukotkas, kanakull, põldtsiitsitaja, kivisisalik, rohunepp, männisinelane, mudanepp, kasetriibik, must-toonekurg, apteegikaan jt. Mudelite esialgsed variandid on kasutusvalmis, kuid mudelid täpsustuvad pidevalt seoses uute leiukohtade leidmise ja uute ekspertteadmiste laekumisega.
- KeA alustas 2015. a koostöös KeMi ja teadlaskonnaga KIKi keskkonnaprogrammi toetusel Eesti Punase nimestiku regulaarse uuendamise ja täiendamise süsteemi loomist. Moodustati Eesti liikide Punase nimestiku juhtrühm, mille ülesandeks on nõustada Punase nimestiku koostamist. Eesti keelde on tõlgitud Maailma Looduskaitseliidu (IUCN)

ohustatuse hindamise juhendmaterjalid, IUCN koolitajad viisid läbi koolitusprogrammi liigirühmade kuraatoritele ning alustatud on näidishindamise korraldamisega. Hindamise läbiviimiseks on valmimas EELIS keskkonnas vastav hindamismoodul. Eesmärk on tagada pidevalt uuenev teaduslik ülevaade liikide ohustatuse kohta – süsteemselt ajakohastatav rahvusvahelistele nõuetele vastav Punane nimestik.

- 2014. aastal alustati KIKi keskkonnaprogrammi toetusel uue eesti taimede levikuatlase koostamist. Selle raames toimub olemasoleva andmestiku (varasemad inventuurid, seired, andmebaasid, herbaariumid jms) läbitöötamine, koondamine ja kontrollimine ning üle Eesti taimede kaasaegse levikuandmestiku kogumine. Välitööde käigus määratakse harulduste ja kaitsealuste liikide leiukohad koordinaatide ja ohtrushinnangutega, mis annab olulise täienduse ka keskkonnaregistrile ning sisendi Eesti punase raamatu taimede osa koostamiseks. Projekti tulemusena koostatakse kõigile kättesaadav veebipõhine taimede levikuatlas.
- Ohustatud liikidele kohaste kaitsemeetmete planeerimiseks ja rakendamiseks on **aastatel 2012–2016 moodustatud püsielupaigad lendoravale, merikotkale, rohunepile, kivi-kurerehale, aasnelgile, kuninga-kuuskjalale, kanakullile ja väike-konnakotkale**. Töö ohustatud liikide kaitseks püsielupaikade moodustamiseks jätkub ka edaspidi. **Aastatel 2012–2016 kinnitati tegevuskavad** väikeluigele, viigerhülgele, hallhülgele, tedrele, suur-rabakiilile, suur-konnakotkale, saaremaa robirohule, põldtsiitsitajale, mudakonnale, metsisele, merikotkale, lendoravale, kuninga-kuuskjalale, kaunile kuldkingale, kassikakule, kasetriibikule, kanakullile, kaljukotkale, kalakotkale, ida-võsalillele, ebapärlikarbile. **Kokku on kohased kaitsejuhised koostatud juba 159 liigile**.
- Metsise elupaigategurite kompleksuuringute raames (ühtekuuluvusfondi rahade abil) uuriti Soomaa piirkonnas telemeeriliste abivahendite abil ja uudsel nn talgumeetodil metsiste elupaigakasutust ja kiskluse mõju, kasutades kaasaegseid DNA-põhiseid meetodeid. Samuti käivitati metsise elupaikade taastamiseksperiment (kraavide sulgemine, kujundusraied), mis annab väärtuslikku informatsiooni nii metsise kaitsekorra tulemuslikumaks muutmisel kui ka kõdusoometsade loodusväärtuste ja nende sihttaastamise võimaluste kohta.
- Aastal 2012 kinnitati uuendatud tegevuskava suurkiskjatele. Kava eesmärgiks on hundi, ilvese ja pruunkaru asurkondade soodsa seisundi säilitamine arvestades nii ökoloogiliste, majanduslike kui ka sotsiaalsete aspektidega.
- Hüljeste poolt kalavarudele tekitatud kahjustuste leevendamiseks on alates 2015. aastast lubatud pidada jahti hallhülgele.
- Juttselg-kärnkonna, euroopa naaritsa, lõhe ja siia populatsioonide seisundi parandamiseks rakendatakse *ex-situ* liigikaitse meetmeid. Euroopa naaritsaid on regulaarselt asustatud Hiiumaale, kuhu on tekkinud ennast taastootev asurkond. Sealse genofondi rikastamiseks asustatakse sinna regulaarselt ka uusi loomi. Kõre elupaikade säilitamiseks ja parandamiseks on ellu viidud mitmeid praktilisi töid (tugiasustamine – kuivavatest või halvas seisus veekogudest viiakse kudu või kulleseid kasvama ERF toetusega rajatud Penijõe liigikaitaselaborisse, kust kõred asustatakse hiljem tagasi algseesse populatsiooni; kõredele vajaliku avatud liivapinnase liiviku- ja nõmmeelupaikade taastamine).
- Toimub iga-aastane karuputke kolooniate ning mere võõrliikide seire. Alates 2016. a on kõigisse eluslooduse seirelepingutesse lisatud teatamiskohustus EL määruse 1143/2014 alusel kehtestatud Euroopa Liidu tähtsusega võõrliikide osas.
- Karuputke tõrje käigus on vanades kolooniates näha olulist arvukuse langust või on kolooniad hävinud, kuid 2016. a juurde leitud uute kolooniate tõttu tõrjepindala sel aastal siiski kasvas veidi. 2016. a leiti Eestis juurde 4 uut võõrliiki: siberi allikrohi ehk siberi klaitoonia (*Claytonia sibirica*), pesa-raunjalg (*Asplenium nidus*), eestikeelse nimeta puravik *Aureoboletus projectellus* Põhja-Ameerikast ning tigu *Cornu aspersum* Kesk-

Euroopast. Neist üks – siberi allikrohi on meie naaberriikides juba tunnustatud potentsiaalselt invasiivseks, samuti või invasiivseks osutada Kesk-Euroopast pärit tigu.

- Kohalike sortide geneetilise info säilitamisele aitab kaasa põllumajandusministri käskkirjaga kinnitatud programm „Põllumajanduskultuuride geneetilise ressursi kogumine ja säilitamine aastatel 2014–2020”. Maaelu arengukava (MAK) raames jätkatakse toetuste maksmist kohalikkude sortide taimede kasvatamiseks ja ohustatud tõugu loomade pidamiseks.
- **KIKi, EL fondide ning erinevate projektide abil on intensiivistunud poollooduslike koosluste taastamine. Koosluste hilisem hooldus tagatakse MAKi toetuste (poolloodusliku koosluse hooldamise toetus, Natura 2000 alal asuva põllumajandusmaa kohta antava toetus) ja KIKi keskkonnaprogrammi abil. Taastamis- ja hooldustööd toimuvad praegu üle-Eesti rohkem kui 37 000 ha poollooduslikel kooslustel, sh üle 27 000 ha poolloodusliku koosluse hooldamise toetuse abil, vähemalt 3000 ha muude PRIA toetuste abil ning üle 7000 ha teiste erinevate projektide abil.** Laiemaulatuslikku poollooduslike koosluste taastamist on piiranud võimalike hooldajate nappus ning juurdepääsuteede ja taristu puudumine mõnedes piirkondades. Poollooduslikest kooslustest on kõige kriitilisemas seisus puisniidud, millele on eriti keeruline hooldajaid leida. Selle esmatähtsa elupaigatüübi kohaseks hoolduseks on vaja väga palju lisatööd ning olemasolev toetusskeem ei kata kõiki vajalikke kulusid. Lisaks puisniitudele vajavad toetusmäärade mõningast tõstmist ka teised kõrge prioriteediga elupaigatüübid nagu näiteks liigirikad aruniidud, nõmmeniidud ja loopealsed. Puisniitude ja loopealsete taastamistoetuste määrasid tõsteti 2017. a algul. Jätkuvalt toetatakse investeeringuid juurdepääsuteede ja taristu rahastamiseks, et tagada ligipääs hooldatavatele poollooduslike koosluste aladele.
- Maailmas väga piiratud levikuga loopealsete (*6280) taastamine on edukalt toimunud LIFE projekti Eesti loopealsete karjamaade taastamine (*LIFE to alvars*) raames. Eesmärk on taastada 2500 ha loopealseid.
- LIFE projekti Rannaniidu taastamine ja tutvustamine Pärnu linnas (*UrbanCows*) raames taastati rannaniite, puhastati ja taastati rannikulõukaid ning ehitati 660 m pikkune Eestis ainulaadne puidust laudtee. Projekt sai Maastikuarhitektide Liidu preemia kui 2016. aasta avalik ruum. Lisaks on projekti positiivseks tulemuseks kohaliku omavalitsuse ja riigi edukas koostöö, mille tulemus on innustanud ka teisi mereäärseid linnu – Kuressaare, Tallinn, Haapsalu, oma mereääri roost puhastama et taastada endised vaated ja elupaigad.
- Range kaitse all on 10,1% metsamaast, kuid valim ei ole tüpoloogiliselt esinduslik – endiselt on vajakud laane- ja salumetsade osas. Vajadust neid metsatüüpe senisest tõhusamalt kaitsta näitab ka loodusdirektiivi metsaelupaigatüübi rohunditerikaste kuusikute (9050) halveneva trendiga ebasoodne seisundihinnang loodusdirektiivi aruandes. Alustatud on selliste alade täiendavat kaitse alla võtmist.
- **Kaitstavatel aladel on soolupaikade veerežiimi taastamistööd ellu viidud** (ERF rahastusega) **ligi 2000 hektaril** (Kuresoos Soomaa rahvuspargis, Muraka ja Endla kaitsealadel, Viru ja Rannu rabas Lahemaal). Ühtekuuluvusfondi rahalise toetusega on töid alustatud (reaalsed tegevused looduses ning konkreetsete tööde kavandamine ja projekteerimised) veel 11 000 ha soolupaikadel, peamiselt rabaservadel ja siirdesoodes, kuid ka allikasoodes. Senisest enam oleks lagesoode kõrval edaspidi vaja keskenduda ka soometsade struktuuri ja funktsioonide taastamisele, kuivõrd loodusdirektiivi märgade metsaelupaigatüüpide – soostuvate ja soolehtmetsade ning siirdesoo- ja rabametsade seisund on hinnatud ebasoodsaks ning trend halvenevaks.
- Soolupaikade taastamiseks on käimas mitmed LIFE projektid: Nõrglubjaallikate kaitse ja taastamine (*LIFE SPRINGDAY*); Soode kaitse ja taastamine (*LIFE MIRESTONIA*); Põhja-Euroopa madaliku soode taastamine ja CO₂ emissiooni vähendamine (*LIFE PEAT RESTORE*).

- Ühtekuuluvusfondi toetusel taastatakse jõeelupaikade ökoloogilisi funktsioone paisude ja kraavitusega rikutud jõelõikudel. Käimas on LIFE projekt Alam-Pedja Natura 2000 ala jõgede looduslikkuse taastamiseks (LIFE HAPPYRIVER). Varasemad samasuunalised LIFE projektid on näidanud väga häid tulemusi: 2013. aastal lõppenud LIFE projekt HAPPYFISH valiti 2013. aastal üheks parimaks LIFE projektiks Euroopas.
- Ohustatud elupaikade taastamist rahastatakse ka EL ühtekuuluvusfondist rohkem kui 9000 ha ulatuses. Siia alla kuuluvad erinevate soo-elupaikade, metsise elupaikade, poollooduslike koosluste ning jõe-elupaikade jt ohustatud elupaikade taastamine. Nii näiteks on alustatud projektiga "Pärnu jõestiku elupaikade taastamine", mille käigus mh likvideeritakse rändetakistus (Sindi pais) Eesti olulisimalt lõhejõelt.
- ERFist rahastatud looduskaitse rakendusuringute programmi LOORA raames (2012–2015) analüüsiti Eesti kaitsealade, eelkõige rangete majanduspiirangutega metsaalade võrgustiku funktsionaalsust, sh sidusust nii koosluste kui ka neist elupaikadest sõltuvate liikide säilitamiseks. Uuringutest selgus, et Eesti metsakaitsealad on küll kvaliteetsed, kuid ilma suurepindalaliste loodumassiivide ja rohevõrgustikuta nad metsast sõltuvate liikide pikaajalist säilimist ei taga. Kaitsealade sidususe loob eelkõige neid ümbritsev loodusmaastik. Seetõttu on metsaalade kaitsmise kõrval väga oluline säästva metsanduse edendamine. Pärandkoosluste ja neile omaste liikide säilimise eelduseks on koosluste hooldamine, mis toetustest hoolimata ei ole paljudel loopealsetel ja rannaniitudel optimaalne. Rannaniitude ja loopealsete seisundi ja sidususe parandamiseks on vaja niidualasid laiendada ja karjatamiskoormusi diferentseerida, mis muuhulgas eeldab senisest tõhusamat koostööd kohalike elanikega.
- Ohustatud koosluste parema kaitse tagamiseks on koostatud tegevuskava poollooduslikele kooslustele (kinnitatud 2012, uuendatud 2015) ja kaitsealustele soodele (kinnitatud 2016).
- Maastikuväärtuste säilitamiseks vajalikud meetmed on efektiivsed, kohane kaitse maastikele on rakendatud. Alates 2015. a valmistab KeMi eestvedamisel moodustatud valdkondadevaheline töörühm ette liitumisdokumente liitumiseks Euroopa maastikukonventsiooniga. Sellega seoses on ette valmistatud analüüs riigi tegevustest, kaardistatakse erinevate maastikuväärtuste säilitamiseks vajalikke tegevusi.
- **Aastatel 2012-2016 kehtestati või uuendati kaitsekorra asjakohastamiseks 71 kaitse-eeskirja.** 63 kaitseala puhul muudeti kaitsekorda või loodi kaitseala mõne varem kaitse all olnud loodusobjekti (hoiuala, üksikobjekti või püsielupaiga) põhjal. Päris uusi kaitsealasid moodustati 8. Rida kaitsealuseid loodusobjekte, kus väärtused olid hävinud, võeti ka kaitse alt maha. Lähiaastatel ootab kaitsekorra uuendamist veel umbes 150 kaitse-eeskirja.
- Eesti Natura 2000 võrgustik on suures osas komplekteeritud ja saanud Euroopa Komisjoni heakskiidu. Maismaa elupaikadest oodatakse Eestilt veel vaid ühe, lammimetsa kaitseks määratud, ala esitamist Natura 2000 võrgustikku. Lisaks oodatakse täiendavat informatsiooni pringli ning kahe lähiaastatel Eestist leitud metsamardikaliigi kohta. Komisjonile on vastavad selgitused saadetud.
- Natura 2000 mõju hindamise tõhustamiseks koostati uus juhendmaterjal „Juhised Natura hindamise läbiviimiseks loodusdirektiivi artikli 6 lõike 3 rakendamisel Eestis“ (koostaja Eesti Keskkonnamõju Hindamise Ühing, 2013). Korraldatud on mitmeid koolitusi mõju hindajatele ja vastavatele ametnikele (sh kohalikele omavalitsustele). 2015. a täpsustati keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimise süsteemi seadust mh ka Natura mõju hindamise osas ja koostati dokument KMH/KSH eelhindamise juhend otsustaja tasandil, sh Natura-eelhindamine.
- Aastatel 2012–2016 on koostatud uued meetodikad mitmele seireprogrammile – kaitstavate seente, kaitstavate sammalde, pisiimetajate ja pisitigude seiremeetodikad. Alustatud on rannikuelupaikade, soode, põllumajandusmaastike ja niitude seiremeetodikate koostamisega. Euroopa majanduspiirkonna toetusprojekti „Eesti

merealade loodusväärtuste inventeerimine ja seiremetoodika väljatöötamine (NEMA)“ käigus koostati meetodikad mereelupaikade seireks.

- Riikliku seireprogrammi elustiku mitmekesisuse ja maastike seire ning mullaseire allprogrammide alusel kogutavate seireandmete hõivet, säilitamist ja kättesaadavust aitab tagada ERFi rahadega loodud uus andmekogu – keskkonnaseire andmekogu (KESE).
- Liikide ja elupaikade andmete kaasajastamine andmebaasides on hoogustunud. Seoses Natura 2000 andmete korrastamise vajadusega on täpsustatud tuhandeid liikide ja elupaikade kirjeid, lähiaastatel töö jätkub.
- Aastatel 2012–2016 on KIKi keskkonnaprogrammist rahastatud varasemate loodusteaduslike andmekogude digikujule viimist. Näiteks on digiteeritud Eerik Kumari kartoteek, TÜ Loodusmuuseumi päevaliblikate kollektsioon, Baeri herbaarium. EELIS andmebaasi täiendati Eesti Maaülikooli haruldaste ja kaitsealuste soontaimeliikide andmebaasi seni digiteerimata levikuandmetega (II ja III kaitsekategooria). Tulevikus on need andmed internetis kättesaadavad ka avalikkusele.
- 2016. aastal võeti kasutusele igale loodushuvilisele mõeldud internetipõhise loodusvaatluste andmebaasi (LVA) nutirakendus, mis võimaldab sisestada vaatlusi andmebaasi otse loodusest vaatluskohalt. LVA on kasutusel alates aastast 2008. Nutirakenduse kasutuselevõtuga tõusis aasta jooksul sisestatud vaatluste arv varasemate aastatega võrreldes u 35%. Aastatel 2008–2016 sisestati kokku 45 000 vaatlust. Koos sisse tõmmatud imetajate ja lindude levikuatluste andmetega on vaatluste arv LVA-s natuke üle 200 000.
- Loodusteaduslike kogude andmestiku koondamiseks ja ühese kättesaadavuse tagamiseks moodustati konsortsium, kuhu kuuluvad Tartu Ülikool, Maaülikool, Tallinna Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool, Eesti Loodusmuuseum (ELM), KeA, Keskkonnaagentuur (KAUR) (alates 2016) ja Maa-Amet (alates 2016). Eesti teaduse infrastruktuuri teekaardi (2011–2015) ERF projektiga "Loodusteaduslikud arhiivid ja andmevõrgustik (NATARC)" rahastati elurikkuse andmekogude taristu loomist ja vastavate infosüsteemide arendamist. Lisaks NATARC vahenditele kasutasid ülikoolid ja ELM kogude digitaliseerimiseks ka oma eelarvevahendeid. Selle projekti I etapp on lõppenud, II etapp on käivitusfaasis. Projekti käigus loodud teenused on leitavad veebilehelt: <https://natarc.ut.ee/teenused.php>. Loodud on IT-süsteemid elurikkuse andmebaaside (sh kogude) majutuseks PlutoF pilves ja maateaduste andmebaaside majutuseks SARV süsteemis. Enamus infosüsteemis talletatud andmetest on kõigile kättesaadavad avalike veebileidete vahendusel.
- Elurikkuse tutvustamiseks ja populariseerimiseks on alustatud veebis olevat Eesti elurikkuse alast teavet koondava Elurikkuse portaali loomist. Praeguseks on kokku kutsutud elurikkuse portaali juhtrühm, milles on 10 osapoolt: KeM, KeA, KAUR, Eesti Maaülikool, Tartu Ülikool, Tartu Ülikooli Loodusmuuseum, Säästva Eesti Instituut, Eesti Loodusmuuseum, Eesti Loodusuurijate Selts, NATARC.
- Rahvusvahelise koostöö suurimad muudatused on Eesti liitumine Elurikkuse ja ökoosüsteemiteenuste valitsustevahelise teadusliku tegevusprogrammiga (*Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services-IPBES*) 2016. aastal.
- Käivitud on protsess Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni ühe alamprotokolli – geneetilistele ressurssidele juurdepääsu ning nende kasutamisest saadava tulu õiglase ja erapooletu jaotamise protokolli (ABS Nagoya protokoll) ratifitseerimiseks. Maailmas on protokolli ratifitseerinud ligi 90 riiki. Seda on teinud ka EL (2014), kellele see on üks elurikkusealaseid rahvusvahelisi prioriteete. Eesti rakendab Nagoya protokolli vastavalt EL õigusele. Määrusest 511/2014 tulenevad kohustused võetakse Eestis üle looduskaitseadusega (eelnou on ministriumide vahelisel kooskõlastusel), kus nimetatakse Nagoya protokolli rakendamiseks vajalikud pädevad asutused ja järelevalveasutused ning tuakse välja karistusnormid. Nimetatud muudatuste

heakskiitmine looduskaitsealades on eeltingimuseks Nagoya protokolliga ratifitseerimiseks. Nagoya protokolliga kohaseks rakendamiseks Eestis on vajalik ministriumide ja ametkondade vaheline koostöö.

- Järelevalve tõhustamiseks ohustatud liikidega kauplemise üle korraldatakse igal aastal järelevalveametnikele (keskkonnainspektsiooni- ja tolliametnikud, 2016. a kaasati ka politsei- ja piirivalveametnikud) CITES-teemalisi koolitusi. Internetikaubanduse, mis on maailmas üha enam probleemne valdkond, monitooring näitas, et ka Eestis on see CITES isendite osas muutumas üha laiaulatuslikumaks. KKI on loodud spetsiaalne järelevalve töögrupp, kes on koolitatud tegelema mh CITES juhtumite menetlemisega.
- Lääne-Eesti saarte biosfääri programmiala säästliku arengu programm ja tegevuskava aastateks 2014–2020 kinnitati 2014. aastal. Eesti on UNESCOle esitanud möödunud 10 aastase perioodi aruande.
- **MAKi alusel makstavad Natura 2000 toetused** (poolloodusliku koosluse hooldamise toetus; Natura 2000 alal asuva põllumajandusmaa kohta antav toetus; Natura 2000 alal asuva erametsamaa kohta antav toetus, millega kompenseeritakse metsaomanikele piirangute tõttu saamata jäänud tulu) **on rakendunud efektiivselt, vajalik on nende toetuste jätkumine ka uuel rahastusperioodil. Siseriiklike kaitsealade metsatoetuste süsteem rangelt kaitstavates erametsades rakendub vastavalt maaeluministri määrusele 2017. a kevadel.** Sellega ühtlustusid rangelt kaitstavate erametsade toetused kõikidel meie kaitstavatel aladel.
- MAKi raames toetatakse Keskkonnasõbralike põllumajandusviiside arendamiseks mesilaste korjealade rajamist. Eelkõige on need suunatud kodumesilastele, kuid ühtlasi soodustab see ka looduslike tolmeldajate käekäiku. Keskkonnasõbraliku majandamise toetuse taotlejad, kellel on ka püsirohumaid, võivad põllulindude toetuseks üle aasta jätta püsirohumaa hooldamata. Selle pinna eest eraldi keskkonnasõbraliku majandamise toetust ei maksta, kuid selle eest on võimalik saada otsetoetust (ca 100 eurot/ha). Väljatöötamisel on veekaitsemeede.
- Looduskaitsealade maade maamaksu-vabastuse süsteemi analüüsi ning loodi tehnilised abivahendid selle sujuvamaks toimimiseks. Alates 1. jaanuarist 2013 saavad kohalikud omavalitsused maamaksu arvutamiseks vajalikud riiklike andmebaaside andmed Rahandusministeeriumiga koostöös loodud maamaksu infosüsteemist (MAKIS). Lisatud on teenused, mis võimaldavad omavalitsustel kogu maamaksu ja selle vabastuse arvutuse ning andmete kontrolli menetluse läbi viia MAKIS-es. Infosüsteemi haldab Maa-amet. Kõik omavalitsused on nüüdseks infosüsteemi kasutajad.
- Looduskaitsealade maid, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, omandatakse riigile maaomanike avalduste alusel. Probleemiks on olnud omandamisjärjekorra pikkus. **2016. a otsustati kaitsealade maade riigile ostuks eraldada riigieelarvest 2017. a 3 miljonit ja igal järgneval aastal 4 miljonit eurot, mis võimaldab oluliselt lühendada kinnistute ostmise järjekorra ooteaega.** Omandamist reguleerivat süsteemi on täiendatud (enampakkumisel oleva riigile kuuluva kinnisasja ja kaitstavat loodusobjekti sisaldava kinnisasja väärtuste tasaarvestamise kaotamine; 2017. a erisuse kaotamine linnadesse, alevikesse ja parkidesse jäävate kinnisasjade osas, kus senini omandati kinnisasju sõltumata piirangute olulisusest. Edaspidi lähtutakse ka neile aladele jäävate kinnisasjade puhul omandamise võimalikkuse hindamisel kaitsekorrast tulenevate piirangute ulatusest). Riigikogus on menetlemisel looduskaitsealade § 20 muudatus, mille kohaselt edaspidi, juhul kui järeelmaksuga maa omanik soovib maa looduskaitsealade piirangute tõttu riigile võõrandada, tekib tal õigus taotleda riigilt järeelmaksu peatamist omandamise menetluse ajaks. Perioodil 2012–2016 (seisuga 01.09.2016) omandati 274 kinnistut. Järjekorras on 1. märtsi 2017. seisuga 180 kinnistut.
- Liikide poolt tekitatud kahju ennetamise ja hüvitamise osas on täiendatud looduskaitsealade, lisades luiged nende rändel olevate linnuliikide hulka, kelle tekitatud

kahju ning kahjustuste ennetamiseks rakendatud abinõudele tehtud kulutused osaliselt hüvitatakse. Muudatus on mõeldud eelkõige II kategooria kaitsealuse liigi väikeluige *Cygnus columbianus* kaitseks.

3. Loodusvarade pikaajaline püsimine on tagatud ning nende kasutamisel arvestatakse ökosüsteemse lähenemise põhimõtteid

Tabel 3. Kolmanda eesmärgi indikaatorid

Indikaator	Baastase (2012. a)	2016. a saavutustase	2020. a sihttase
Hinnatud looduse hüvedega elupaigatüübirühmade (sood, metsad, niidud jne) arv	0	0	6
Korrastatud jääksoode pindala ⁸	0 ha	181 ha	1000 ha
Valitud ulukipopulatsioonide suurus	Hunt 200, Ilves 700	Hunt 250, Ilves 400	Hunt 200, Ilves 700
Majanduslikult oluliste kalaliikide varudest heas seisus olevate kalavarude osakaal	41%	47%	60%
Toimivate ökoduktide ja väikeulukitunnelite arv	0 10	1 13	Ökodukte 4 Väikeulukitunnelid 20

Indikaatorite saavutustaseme alusel saab hinnata, et ka kolmanda eesmärgi täitmise osas liigutakse õiges suunas.

Ökosüsteemiteenuste ehk looduse hüvede rahaliseks ja mitterahaliseks hindamiseks on algatatud mitmeid projekte, kuigi üheselt kasutatavaid tulemusi veel ei ole, sest olulised projektid lõpevad alles lähiaastatel.

Jääksoode korrastamisega, peamiselt taas-soostamisega, on edukalt alustatud. Praeguseks on vajalikud tööd lõpetatud küll vaid ca 1/5 eesmärgiks seatud pindalast, kuid töid on juba alustatud sihttasemest suuremal alal.

Eesti hundipopulatsioon on stabiilselt heas seisus. 2016. aastal kütiti väljaantud lubade alusel üle 100 hundi, et populatsioon liiga arvukaks ei kasvaks. Seevastu ilvese populatsioon on viimastel aastatel olnud ebasoodsas seisundis. Selle põhjuseks on 2009–2011 rasketest talvedest tingitud ilvese peamise saaklooma (metskitse) arvukuse drastiline langus, millest ilves pole siiani toibunud, kuigi metskits on jõudsalt taastunud. Kõige väiksem oli ilvese populatsioon 2013. aastal. Ilvese ebasoodne seisund on ka põhjus, miks tema kütimiskvoot oli 2016. aastal null. Heas seisus kalavarude osakaalu sihttase on tõusnud.

Ökoduktide ja väikeulukitunnelite planeerimine on muutumas üha enam suurte infrastruktuuriobjektide lahutamatuks osaks, rohkem tähelepanu on vaja pöörata planeeritavate lahenduste toimivuse tagamisele.

⁸ Siin on mõeldud ENSV ajal kaevandatud, nüüdseks maha jäetud ja peremeheta jääksoid.

Olulisemad järeldused ja suuremad saavutused 3. strateegilise eesmärgi täitmisel on:

- Mere ja sisevete ökosüsteemiteenuste (looduse hüvede) kaardistamise ja hindamise meetodilised alused töötati välja Euroopa majanduspiirkonna toetusprojekti „Mere ja siseveekogude ökosüsteemiteenuste määramise ja kaardistamise metodoloogia väljatöötamine“ raames aastatel 2014–2016. Projekti tulemustega saab tutvuda veebilehel: <http://www.ctc.ee/labiviidud-projektid/ecosystem-services/aruanne>. Meetodika täpsustamine ja täiendamine ning võrdlemine teiste rahvusvaheliste meetodikatega, samuti analüüs, kas meetodika on kasutatav ka maismaa ökosüsteemide teenuste jaoks, on plaanis 2016. aastal alanud EL Ühtekuuluvusfondi ELME projekti (Elurikkuse sotsiaal-majanduslikult ja kliimamuutustega seostatud keskkonnaseisundi hindamiseks, prognoosiks ja andmete kättesaadavuse tagamiseks vajalikud töövahendid) raames aastatel 2017–2018.
- Looduse hüvede hetkeseisu baastasemete (sood, metsad, niidud jt) hindamiseks on tehtud hulk piirkondlikke ja valdkondlikke pilootprojekte ja kraaditöid (nt metsa, raba, mere, ranniku ja siseveekogude teemal jne), aga süsteemselt ja kogu riiki hõlmavalt pole looduse hüvesid Eestis veel kaardistatud ega hinnatud. 2016. aastal alanud ELME projekti raames plaanitakse ökosüsteemiteenused ehk looduse hüved kaardistada nii ruumiliselt kui mahuliselt (st hinnata looduse hüvede baastasemed) terves Eestis hiljemalt 2018. aasta lõpuks.
- Looduse hüvede väärtuste ja süsteemsete seoste teavitamine avalikkusele ja nendega arvestamine erinevatel ressursikasutuse tasanditel seisab veel ees. ELME projekti raames pakutakse aastaks 2020 välja, millistes otsustusprotsessides ja kuidas ökosüsteemi teenustega arvestada ning selleks luuakse ka töövahendid.
- Maapõueseadust on täiendatud ning turba kasutusmäärade kehtestamiseks on väljatöötatud uued põhimõtted – ministri määrusega kinnitati potentsiaalselt kasutatavate turbaalade nimekiri, kuhu kuuluvad vaid juba inimtegevuse poolt rikutud turbaalad. Samas ei tähenda ala kuulumine sellesse nimekirja automaatselt kaevandamisvõimalust, vaid loa väljaandmiseks on igal juhul vajalik KMH protsess, mille käigus selgub kaevandamise võimalikkus. Vastavalt maapõueseaduse muudatustele ja kasutatavate turbaalade nimekirja kinnitamisele täpsustati vastava määrusega ka turba aastaseid kasutusmäärasid.
- Mahajäetud kaevandamisalade korrastamiseks ühtsete põhimõtete loomiseks on alustatud Kaevandamis- ja uuringualade korrastamise käsiraamatu koostamist. 2015. a valiti välja esmajärjekorras korrastatavad rikutud turbaalad ja lepiti kokku meetodika nende korrastamiseks. Ühtekuuluvusfondist rahastatud taastamistööd on juba tehtud 181 ha ja alustatud rohkem kui 1500 hektaril mahajäetud turbaaladel, eelkõige riigimaadel. Edaspidi on vaja leida lahendused ka teiste, seni korrastamata mahajäetud turbaalade korrastamiseks.
- Muldade mitmekesisuse säilimine on tagatud läbi piisava hulga erinevate elupaigatüüpide kaitse, sellele aitab kaasa ka MAKi piirkondlik mullakaitse toetus.
- Maaspesitsevate lindude sh metsise arvukusele on piirkonniti positiivset mõju avaldanud ulukite lisasöötmise piiramine kaitstavatel aladel ja metssigade arvukuse langus.
- 2013. a vastu võetud jahiseadusega keelustati keskkonnale ohtlike mürgiste pliihaavlite kasutamine veelinnujahil. Plii, mis on lindudele surmav juba väga väikeses koguses, ohustab eelkõige röövlindude, kes söövad sageli metsa jäetud jahipraaki, sh veelinde. Pliimoonaga jahitud ulukiliha tarbimine võib ohustada ka inimese tervist, kuna pliil on negatiivne mõju praktiliselt kõigile elundsüsteemidele, sh vaimsetele võimetele.
- Eluslooduse pääste plaan on integreeritud riiklikusse reostustõrjeplaani.
- Viimastel aastatel on suurte infrastruktuuriobjektide rajamise vältimatuks osaks saanud vältimis-, leevendus- ja kompenseerimismeetmete planeerimine. Elustiku killustumise ärahoidmiseks valmis 2013. aastal Eesti esimene ökodukt üle Tallinn-Tartu maantee.

Väikeloomatunneleid, mida kasutavad nii väikeimetajad kui ka näiteks kahepaiksed, on Eesti teedele rajatud juba 13. Uute ökoduktide ja loomatunnelite projekteerimisel ja rajamisel on vaja senisest enam arvestada nende kvaliteetse toimimise tagamisega.

- Rakendatakse looduskaitselisi meetmeid kliimamuutuste leevendamiseks – sidus kaitsealade võrgustik, elupaikade taastamine. Kliimamuutuste mõju invasiivsete liikide levikule ning tundlikele liikidele ja elupaikadele täpsustatakse mh kliimamuutuste mõjuga kohanemise arengukava raames. KeMi eestvedamisel on Euroopa majanduspiirkonna toetuse abil koostatud visioonidokument „Kliimapoliitika põhialused aastani 2050“, milles rõhutatakse mh vajadust aidata kaasa looduslike liikide optimaalsele kohanemisele.